

УДК 37.01
ББК 74.0
П24

Засновники:

Київський університет імені Бориса Грінченка

Видається з грудня 2001 р. Виходить двічі на рік.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ Л9 19961-9761 ПР від 28.05.2013 р., видане Державною реєстраційною службою України

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
{Протокол №8 від 28 серпня 2013р.}

Редакційна колегія: *Огнев'юк В.О.*, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, ректор Київського університету імені Бориса Грінченка (*головний редактор*); *Хоружа Л.Л.*, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи (*заступник головного редактора*); *Безпалько О.В.*, доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту людини; *Канішевська Л.В.*, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії педагогіки; *Караман С.О.*, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови; *Мартиненко С.М.*, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти та методик гуманітарних дисциплін; *Чернуха Н.М.*, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії педагогіки; *Беленька Г.В.*, доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора Педагогічного інституту; *Лозова О.М.*, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології; *Петрунько О.В.*, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри психології; *Побірченко Н.А.*, доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник НДЛ освітології; *Сергєєнкова О.П.*, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології; *Хазратова Н.В.*, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної, вікової та педагогічної психології; *Мічяєва О.А.*, доктор психологічних наук, доцент, завідувач НДЛ розвитку дитини; *Шмаргун В.М.*, доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та психології Національного університету історії України; *Кевішас Іонас*, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музики Вільнюського педагогічного університету (Литва); *Суходольська-Кулешова Л.В.*, доктор педагогічних наук, професор, головний спеціаліст Відділення філософії освіти і теоретичної психології Російської академії освіти (Росія); *Терентьєва Н.О.*, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії педагогіки (*відповідальна за напрям «Педагогіка»; відповідальний секретар*); *Сизичук О.А.*, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології (*відповідальний за напрям «Психологія»*).

Рецензенти:

Чернобровкін В.М., доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, завідувач кафедри психології Луганського національного університету імені Т. Шевченка; *Бібік Н.М.*, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України; *Бєлєхова Л.Л.*, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету.

Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка» включене до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з педагогіки (Бюлетень ВАК України № * I 2009 р.) та психології (Бюлетень ВАК України № 7, 2010 р.).

Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Київський університет імені Бориса Грінченка; редкол.: Огнев'юк В.О., Хоружа Л.Л., Безпалько О.В. [та ін.]. – Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – № 20. – 112 с.

У збірнику наукових праць розглядаються актуальні проблеми сучасної педагогічної та психологічної науки в історичному, методологічному, методичному аспектах, підбиваються підсумки експериментальних педагогічних та психологічних досліджень.

УДК 37.01
ББК 74-0

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Загальна педагогіка та історія педагогіки

<i>Ворожбит В.В., Ігнат'єва А.І.</i> Внесок Я. Ряппо у розвиток мережі закладів професійної освіти	5
<i>Сіданіч І.Л.</i> Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі в контексті суспільно-політичного життя країни (друга половина ХХ ст.)	8
<i>Таранних А.О.</i> Проблеми розвитку системи державного управління вищою освітою у світлі рішень педагогічних з'їздів (кінець ХІХ — початок ХХ ст.)	13

Теорія і практика навчання і виховання

<i>Анісімова А.О.</i> Перша іноземна мова як джерело міжмовного трансферу у навчанні другої іноземної мови	17
<i>Базелюк О.В.</i> Педагогічні умови як складова системи поліхудожнього виховання старших підлітків	19
<i>Васильєва С.А.</i> Психологічні засади виховання шанобливості у старших дошкільників у дошкільному навчальному закладі	23
<i>Зеня Л.Я.</i> Експериментальна перевірка ефективності інтегрованого курсу «Навчання іноземних мов у профільній школі» для методичної підготовки майбутніх учителів	27
<i>Хомішак О.Б.</i> Підготовка студентів-філологів до співпраці з батьками в умовах освітнього закладу	31

Теорія і методика професійної освіти

<i>Базиль Л.О.</i> Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури як системний особистісно-професійний феномен	35
<i>Бобрицька В.І.</i> Професійна мобільність: контекст болонських реформ	42
<i>Горяна Л.</i> Формування готовності педагогічних працівників до впровадження здоров'язберезувальних технологій у системі інститутів післядипломної педагогічної освіти	45
<i>Носенко Т.І., Панченко А.Т., Співак С.М.</i> АДЕґ 2.0 — спільний віртуальний простір викладача і студентів	48
<i>Образцова О.М.</i> Проектно-конструкторська діяльність як засіб формування творчих здібностей молодших школярів	53

Соціальна педагогіка і корекційна освіта

<i>Комар І.М.</i> Соціальна підтримка дітей із функціональними обмеженнями у Великій Британії (ХІV—ХІХ ст.)	58
---	----

С.А. Васильєва,
науковий співробітник лабораторії дошкільного виховання
Інституту проблем виховання НАПН України,
аспірант КатКитобКОго університету імені Бориса Грінченка

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ШАНОБЛИВОСТІ
 У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
 У ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

У межах особистісно орієнтованої концепції виховання гуманістична педагогіка спрямовує нас до виховання у дітей свідомого ставлення до явищ дійсності. Залучення дитини до моральних цінностей людства, яке має на меті творити та зберігати гармонійний розвиток українського суспільства, можливе у процесі виховання. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні спрямовує до виховання базових якостей особистості в основі яких лежать процеси формування моральної поведінки дітей дошкільного віку. Однією із базових якостей старших дошкільників є шанобливість (І. Бех). Означення даної базової якості та розробка методики її виховання у старших дошкільників вмотивовує до розгляду психологічних засад виховання шанобливості у старших дошкільників у дошкільному навчальному закладі як основи нашого дослідження.

Аналіз сучасних наукових досліджень показав, що проблема виховання у дошкільному навчальному закладі шанобливості як якості особистості старшого дошкільника фрагментарно висвітлювалась у дослідженні О. Бутенко «Виховання шанобливого ставлення до матері у старших дошкільників» (2011) [5], методичних рекомендаціях О. Чорної «Виховання у молодших школярів шанобливого ставлення до людей» (2009) [14], статті Т. Кочубей «Батьківська педагогіка В. Сухомлинського: виховання шанобливого ставлення до матері» (2010) [12]. Н. Дятленко розглядає самоповагу дошкільника як шанобливе ставлення до себе, значущою для інших людини, носія особистісних цінностей [9, 8]. С. Ладивір, вивчаючи розвиток у дітей гуманного ставлення до близьких дорослих, вважає, що гуманні почуття необхідно і можливо культивувати лише в умовах повноцінної батьківської любові до них. С. Кулачківська, О. Вовчик-Блакитна, Ю. Приходько розглянули розвиток гуманних почуттів у дітей до однолітків, приділивши особливу увагу партнерству у спілкуванні, рольовим взаєминам у грі, особистісним стосункам дітей у малих дитячих об'єднаннях [6].

До питання психологічних механізмів морального виховання дітей дошкільного віку звертались такі психологи: І. Бех, Л. Виготський, О. Запорожець, В. Котирло, О. Кононко, Г. Морева, Г. Урунтаєва, С. Якобсон. Проблема самосвідомості розглядалась у наукових дослідженнях

І. Беха (розвиток моральної свідомості), М. Боришевського (самосвідомість як механізм регуляції поведінки), М. Вовчик-Блакитної (передумови розвитку особистості в ранньому дитинстві), О. Кононко (самолюбність як базова якість особистості, складова життєвої компетентності), В. Котирло (розвиток волі в ранньому онтогенезі), С. Кулачківської (формування моральних почуттів), Ю. Приходько (ціннісне ставлення до однолітків), Т. Титаренко (проблема особистісного розвитку дошкільника), Р. Шакурова (вікові модифікації самолюбності дошкільників).

Зважаючи на вищеозначені—дослідження, маємо зазначити, що недостатня розробленість проблеми виховання шанобливості як базової якості особистості зумовлює доцільність визначення психологічних засад виховання шанобливості у старших дошкільників у дошкільному навчальному закладі. Метою статті є з'ясування психологічних засад виховання шанобливості у старших дошкільників у дошкільному навчальному закладі.

Виховання гуманістичної спрямованості особистості є пріоритетним напрямком сучасної дошкільної освіти України. Звернення до виховання базових якостей особистості дитини (І. Бех, О. Кононко) вмотивовує до розгляду виховання основ гуманізму.

Гуманістична психологія — напрямок у зарубіжній психології, що є конгломератом досить різних шкіл та спрямувань (А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, В. Франклін та інші), які мають загальну стратегічну платформу. Представники цього напрямку прагнуть побудувати нову, принципово іншу методологію пізнання людини. Предметом гуманістичної психології є цілісна людина в її вищих, специфічних тільки для неї проявах, в тому числі розвиток і самоактуалізація особистості, її найвищі цінності і смисли, кохання, творчість, свобода, відповідальність, автономія, психічне здоров'я, трансценденції тощо [8]. Психологічні концепції І. Сеченова (розробка методологічних принципів та програм розвитку психології), О. Ухтомського (формування експериментальної психології та використання експеримента у різних галузях психології), В. Зеньківського (принцип індивідуальності у психології та педагогіці; суб'єктно-субстанційна концепція особистості) [7, 91]

та інших науковців лягли в основу гуманістичної психології ХХ—ХХІ ст.

При організації дослідження ми обрали за теоретичне підґрунтя теорії особистості вітчизняної психології, спрямовані до гуманістичного розвитку та морального виховання, представлені Г. Баллом (концепція особистості у раціогуманістичній психології), І. Бехом (особистісно орієнтоване виховання дитини), І. Божович (концепція формування особистості у дитячому віці), Л. Виготським (культурно-історична теорія розвитку вищих психічних функцій та учення про особистість), Г. Костюком (теорія особистості за принципом розвитку), О. Лазурським (психологічна структура особистості), О. Леонтєвим (особистість у загально психологічній теорії діяльності), В. Мясіщевим (особистість у психологічній теорії відносин), В. Рибалкою (культурно-психологічна концепція особистості за принципом цінності особистості як феномену культури), С. Рубінштейном (особистість у філософсько-психологічній концепції).

Характеристика психологічного віку старшого дошкільника (за О. Кононко) свідчить про вікові новоутворення у свідомості та особистості дитини старшого дошкільного віку: довільна поведінка (здатність діяти цілеспрямовано, долати труднощі на шляху до мети, елементарно контролювати та регулювати свою діяльність), особиста свідомість (усвідомлення свого обмеженого місця в системі відносин з дорослими, орієнтація у власних чеснотах і вадах, виникнення більш-менш реалістичної самооцінки, самоповаги, прагнення визнання іншими) [1, 194]. Автори програми «Дитина» (2012) вказують на те, що у старшому дошкільному віці діти починають більш виразно усвідомлювати себе, своє «Я». У кожного складається відповідний образ, у який входять уявлення про себе, про свої основні риси, можливості й оцінка себе. Такий образ складається під впливом батьків, вихователів, ровесників. Діти починають більш чітко усвідомлювати себе як членів родини, групи дитячого садка. Для розвитку довільних процесів і дотримання певних норм та правил поведінки у п'ятирічних дошкільників важливим завданням є забезпечення відповідних умов у дошкільному навчальному закладі [8,246].

На думку І. Беха, відповідно до виховного закону загальнолюдської духовності, який є одним із законів життєвої перспективи особистості, людина має бути шанованою, щоб іти своїм вищим людським життєвим шляхом, здобуваючи любов і повагу інших [2, 14]. Згідно із цим законом, на нашу думку, кожна людина має усвідомлювати себе шанованою та вміти шанувати іншу людину. Відповідно людина повинна мати в арсеналі особистих якостей саме моральну якість — шанобливість, і культивувати її впродовж свого життя.

Поняття «виховання» є ключовим для нашого дослідження, тому ми розглядаємо його як ці-

леспрямоване управління процесом розвитку особистості, складову процесу соціалізації, що знаходить під певним соціальним і педагогічним контролем і відбувається через освіту й організації* життєдіяльності вихованців (І. Бех, О. Мудрик, Я. О. Сухомлинська) [5]. Виховання особистості — це у збагаченні моральної свідомості й поведінки дошкільника, залученні його до світу вироблених людством цінностей, формуванні ціннісних основ ставлення до навколишнього світу та самого себе, які ґрунтуються на принципах розвитку дошкільника (гуманізму, індивідуального і особистішого підходів, природовідповідності та ін.). Особистість як інтегрована сутність у дошкільному дитинстві проходить період первинного фактичного становлення (за О. Леонтєвим) та поступово інтегрує в собі цінності, що становитимуть структуру самої особистості [10].

На думку І. Беха, еквівалентом особистісної цінності є особистісна якість. Психологічна природа особистісних цінностей прикметна тим, що вони виступають самоцінностями, внутрішнім змістом, потребами людини, тобто зміст певних моральних норм стає цінним для неї сам по собі, як такий, без будь-яких умов. Процес розвитку самосвідомості особистості передбачає розвиток ставлення людини до самої себе як осмисленого ставлення до власних суб'єктивних утворень (ставлень), тобто до особистісних властивостей. Наповнення соціальним змістом «Я» особистості має відбуватися за допомогою цілеспрямованого виховного процесу, у якому відбувається породження, створення «Я» [3, 211—213].

Доцільно припустити, що наявність особистісної цінності та усвідомлення її особистістю має прояв у вихованості ціннісного ставлення. Тобто існування шанобливого ставлення (поваги) у дитини до самої себе та усвідомлення себе шанобливою і буде основою для шанобливого ставлення до оточення, однолітків або дорослих, проявом шанобливості — особистісної цінності, базової якості особистості дитини старшого дошкільного віку.

І. Бех зазначає, що розвинене ставлення до іншої людини як цінності означає, по-перше, прагнення і здатність індивіда співпереживати її радості і горе, по-друге, бажання її розуміти, по-третє, всіляке сприяння досягненню нею морально значущих цілей у повсякденній діяльності [4, 17]. Відомий психолог рекомендує розпочинати цілеспрямоване виховання у дитини почуття цілісності іншої людини у дошкільному віці, оскільки у цьому віковому періоді найбільш інтенсивно проявляється психологічний механізм емпатії, за якого ті чи інші емоційні переживання однієї дитини викликають відповідні емоційні прояви іншої. На основі співчуття іншій дитині може здійснюватися щодо неї морально значущий вчинок [4, 19]. Шляхи виховання у дитини прагнення цінувати людину полягають у докладному

розкритті їй позитивних сторін оточуючих людей: дорослих, старших дітей чи ровесників, у попередженні зневажливого ставлення до неї. І. Бех зазначає, що почуття цінності іншої людини конкретно проявляється в повазі до її людської гідності за умови високої культури спілкування з дітьми [4, 20-21].

Г. Урунтаєва розглядає розвиток самосвідомості в дошкільному віці як відносно стійку, більш або менш усвідомлену систему уявлень про самого себе. В основі самоусвідомлення лежить здатність людини відрізнити себе від своєї життєдіяльності. Уявлення про себе включає когнітивний, емоційний та вольовий компоненти. Когнітивний компонент представлений процесами самопізнання, в результаті яких народжується знання про себе — образ власних якостей, зовнішніх особливостей, здібностей, можливостей, умінь, навичок, соціальної значущості та ін. Емоційно-ціннісне ставлення до себе складає емоційне переживання, в якому народжується ставлення особистості до того, що вона робить. Воно може протікати у вигляді неопосередкованих емоційних реакцій та оціночних суджень. Самопізнання та самоставлення породжують діяльність самооцінювання, в результаті якої формується самооцінка. Вона містить не лише знання про себе, але й оцінку самого себе, своїх здібностей, моральних якостей та вчинків. Результати самопізнання та самоставлення сприяють організації особистістю своєї поведінки — процесу саморегулювання [13, 209].

Механізм розвитку самосвідомості у дитини, за О. Кононко, бере початок із самоспостереження, тобто спостереження, спрямованого на себе, на самопізнання. Дитина аналізує особливості інших людей, з якими вона спілкується, потім проектує, співвідносить інших людей із власними особливостями і на основі цього виділяє в собі відмінне. Знання себе, своїх фізичних, інтелектуальних і моральних сил дає дошкільникові можливість регулювати і контролювати свої дії і поведінку, співвідносячи їх із соціальними вимогами, з конкретною ситуацією, з бажаннями і прагненнями інших людей. У реальній життєдіяльності дошкільника самосвідомість виявляється у єдності окремих внутрішніх процесів — самопізнання, емоційно-ціннісного ставлення до себе і саморегулювання поведінки у різних формах взаємодії з людиною. Самопізнання є основою існування і вияву самосвідомості. Основними внутрішніми прийомами самопізнання є самосприймання і самоспостереження, елементи самоаналізу. Узагальнений образ власного «Я» виявляється у відповідному розумінні дитиною себе. Правильне й адекватне розуміння себе є основою усвідомлення дитиною власних чеснот. Усвідомлюючи суспільне значення своєї діяльності, вкладаючи в неї власні спрямування, дитина тим самим навчається об'єктивно визначати свою цінність. Адекватна самооцінка є

важливим показником нормального розвитку самосвідомості дитини, новоутворенням старшого дошкільного віку. Узагальнене емоційно-ціннісне (оцінне) ставлення до себе у дитини формується на основі багатьох переживань різних емоційних станів і почуттів стосовно самої себе. Завершальною ланкою цілісного процесу самосвідомості є саморегуляція, тобто регуляція дитиною своїх поведінки і діяльності. Саморегуляція передбачає залучення до цілісного процесу результатів самопізнання і емоційно-ціннісного ставлення до себе. Розвиток рефлексії у старшому дошкільному віці проявляється у здатності усвідомлювати свої особливості й те, як вони сприймаються іншими людьми, у побудові своєї поведінки з урахуванням можливих реакцій з боку дорослих і однолітків. Науковець стверджує, що у 6-7-річному віці формується довільна поведінка, яку дитина регулює через ставлення до себе і своїх можливостей. Регуляція поведінки стає для дитини об'єктом усвідомлення. Здатність дошкільника до довільної поведінки, побудована на усвідомленні ним власних можливостей, стає ознакою удосконалення регулятивної функції самосвідомості. **ДОВІЛЬНІСТІ** поведінки — здатність діяти свідомо є важливою умовою розвитку моральної позиції дошкільника, його позитивного емоційного ставлення до оточуючих людей [11].

У процесі формування та розвитку особистості ключовою є категорія «ставлення», оскільки за її допомогою розкривається становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності — морально-конструктивного чи деструктивного стосовно індивіда. М. М'ясищев стверджував, що структурною основою, ядром особистості є система суб'єктивно-оцінних, індивідуально-вибіркових ставлень цієї особистості до дійсності, яка визначає рівень і характер цілісного функціонування всіх складових у єдиній психічній організації людини. І. Бех вказує, що психологічну структуру людського ставлення складають пізнавально-емоційні утворення. Тобто ставлення особистості відбувається у процесі накладання її емоцій на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. Тож будь-яке за змістом ставлення має переживатися людиною. Без емоційного компонента суб'єктивно-оцінних ставлень суб'єкта взагалі бути не може. Тому, зазначає І. Бех, у свідомості відбувається когнітивне відображення дійсності (пізнавальний компонент ставлення) та її смислове відображення (емоційний компонент ставлення), і в кожному акті психічної діяльності ми маємо елементи того чи іншого. У ставленні емоційний компонент вважається провідним. Особистісні ставлення характеризують ступінь інтересу, силу емоцій, бажань і виражаються у поведінці суб'єктів, у їхніх діях та переживаннях [3, 207—208].

Г. Люблінська висунула концепцію трьох основних складників (компонентів) ставлення: світоглядно-пізнавального, емоційно-вольового та дієвого. Науковець вважає особистісне ставлення сформованим тільки за умови достатньої розвиненості основних компонентів в їх єдності. Така складна структура ставлення дає змогу розглядати його як системне особистісне утворення. Авторка зазначає, що світоглядно-пізнавальний складник представлений такими якостями особистості, як пізнавальна активність, різноманітні пізнавальні інтереси, широта світогляду; емоційно-вольовий — проявом моральних відчуттів людини, що простежуються в органічному злитті з вольовими зусиллями особистості, її свідомій дисципліні; дієвий — самостійністю і творчою активністю [5,17].

Структура відносин (за О. Бодальовим, Я. Колонінським, Б. Паригінім) презентує три основні компоненти. Когнітивний компонент відносин передбачає наявність відносно стійкого пізнавального інтересу до моральних якостей особистості. Афектний (емоційний, емотивний, емоційно-мотиваційний)-компонент передбачає особистісний сенс, який надається відносинам, емоційно-позитивні думки про оточуючих людей; поведінковий (практичний, поведінково-діяльнісний) компонент характеризується сукупністю узагальнених прийомів пізнавальної діяльності. Це прийоми фактичного і оцінного аналізу ситуацій і явищ, процесу вибору і постановки цілей, втручання

у життєві ситуації, корекції намічених цілей і способів поведінки [5,18].

Враховуючи психологічну природу особистісних цінностей (І. Бех [3]), поняття *шанобливість* вважаємо особистісною цінністю (якістю) старшого дошкільника, яка ґрунтується на самосвідомості особистості та проявляється у шанобливому ставленні до навколишнього світу, однолітків та дорослих за умови цілеспрямованого виховного процесу у дошкільному навчальному закладі.

Отже, маємо зазначити, що проблема виховання шанобливості у старших дошкільників у дошкільному навчальному закладі є актуальною у світлі трансформаційних процесів, які відбуваються у дошкільній освіті України в останні роки. Ця проблема знайшла підтримку у концепціях гуманістичної психології, теоріях особистості вітчизняної психології та педагогіки. У ході нашого дослідження було означено психологічну природу особистісних цінностей та механізм самосвідомості особистості (за І. Бехом); уточнено поняття «шанобливість» для дітей старшого дошкільного віку; виділено основні компоненти психологічної структури людського ставлення (за І. Бехом), що **ЛЯТЛУ В** основу критеріїв вихованості шанобливого ставлення старших дошкільників до однолітків. Означені психологічні засади виховання шанобливості у старших дошкільників у дошкільному навчальному закладі є підґрунтям для проведення подальших етапів нашого дослідження.

ДЖЕРЕЛА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко. — 3-тє вид., випр. - К : Світич, 2009. - 430 с.
2. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І.Д. Бех. — К.: Академвидав, 2012. — 14 с. — (Серія «Альма-матер»).
3. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-методологічні засади : навч.-метод. видан. / І.Д. Бех. — К.: Либідь, 2003. — 280 с.
4. Бех І.Д. Формування у дитини почуття цінності іншої людини / І.Д. Бех // Педагогіка толерантності. — 2001. - № 2 (16). - С. 16-23.
5. Бутенко О.Т. Виховання шанобливого ставлення до матері у старших дошкільників : дис.... канд. пед. наук: 13.00.08 / Бутенко Ольга Григорівна; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. - Умань: [б.в.], 2011. - 287 с. - Бібліогр.: С. 171-190.
6. Виховання гуманних почуттів у дітей / С. Ладивір, О. Долинна, В. Котирло, С. Кулачківська, О. Вовчик-Блакитна, Ю. Приходько. — Т.: Мандрівець, 2010. — 168 с. — (Сер. «Дитина замовляє розвиток» / за наук. ред. Т. Піроженко, С. Ладивір, Ю. Манилюк).
7. Джерела формування та історія утвердження предметної галузі української психології: [кол. моногр.] / С.В. Бондар, О.Т. Губко, В.Т. Куєвда та ін. — К.: Педагогічна думка, 2008. — 224 с.
8. Дитина : програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: В.О. Огнев'юк, К.І. Волинець; наук. кер. програмою: О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко, Н.В. Кудикіна; авт. кол.: Г.В. Беленька, Е.В. Белкіна, О.Л. Богініч, Ні. Богданець-Білокаленко, С.А. Васильєва, М.С. Ваптуленко [та ін.]: Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Голов. упр. осв. і наук, викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. — 3-тє вид., доопр. та допов. — К.: Київ, **УН-Т** ім. Б. Грінченка, 2012.-492 с.
9. Дятленко Н.М. Психологічні умови розвитку самоповаги у дошкільників : автореф. дис.... канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Дятленко Наталія Михайлівна ; КМПУ ім. Б.Д. Грінченка. - К., 2002. - 22 с.
10. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О.Л. Кононко. — К : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. — 102 с.

і спо-
истіс-
івість
стар-
:відо-
івому
ків та
вного
и.
вихо-
ників
івною
бува-
роки.
пціях
гі віт-
шого
при-
само-
шено
о до-
ієнти
ієння
вихо-
* до-
)ГІЧН
х до-
яді є
ів на-
ко. —
)12.-
доло-
жті. —
і. пед.
Іавла
.Вов-
ок» /
яр-|/
) Ог-
(кіна;
Ва-
тиськ-
:єнка,
. пси-
УШУ
. ред.

11. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закл. / О.Л. Кононко. — К.: Освіта, 1998. — 255 с.
12. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / [редкол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та ін.]. — Умань : ПП Жовтий, 2010. — Вил. 34. — С. 207—211.
13. Урунтаєва Т.А. Дошкільна психологія : учеб. пособ. для учащ. сред. пед. учеб. завед. / Г.А. Урунтаєва. — 2-е изд. — М.: Изд. центр «Академия», 1997. — 336 с.
14. Чорна О.О. Виховання у молодших школярів шанобливого ставлення до людей : метод. реком. для вчит. почат. шк. та батьків / О.О. Чорна. — Умань: РВЦ «Софія», 2009. — 40 с.

Рецензент. Рейпольська О.Д., кандидат педагогічних наук.

УДК 377(378)

Л., Я. Зєня,

**доцент кафедри лінгводидактики та методики викладання іноземних мов
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
кандидат педагогічних наук, доцент**

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ» ДЛЯ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Однією з актуальних проблем професійної підготовки вчителя в Україні є формування його готовності до навчання іноземних мов (ІМ) у профільній школі (10—11 класи). Зазначена проблема зумовлюється наявністю протиріччя між потребою суспільства у висококваліфікованих вчителях профільної школи, спроможних виконувати свої професійні функції відповідно до сучасних загальнодидактичних і власне методичних вимог, і відсутністю спеціальної підготовки на практиці.

Констатувати недослідженість цієї проблематики дає змогу вивчення освітнього середовища профільної школи, видів профілів, стану профільного навчання ІМ: особливостей навчання ІМ в класах різних профілів, його навчально-методичного оснащення і рівня готовності до нього вчителів.

Із цією метою були опитані вчителі ІМ різних шкіл Донецької області (м. Авдіївка, м. Артеміївськ, с. Богатир, м. Волноваха, м. Горлівка, м. Демітське, м. Дзержинськ, м. Димитров, м. Довжанськ, м. Єнакієве, с. Званівка, с. Зелений Гай, м. Іловайськ, м. Кіровськ, м. Комсомольське, м. Костянтинівка, м. Краматорськ, м. Красний Ліман, м. Красноармійськ, м. Красногорівка, м. Курахове, м. Макіївка, м. Маріуполь, м. Сіверськ, м. Сніжне, м. Торез, м. Харцизьк, м. Шахтарськ, м. Ясинувата) і студенти V курсу Горлівського інституту іноземних мов, які проходили педагогічну практику в різних містах України.

Результати проведеного опитування свідчать про незадовільний стан готовності вчителів до навчання ІМ у профільній школі. Цей висновок підтверджується і даними вивчення нормативної і навчально-методичної документації у Горлівському

міському відділі освіти. Вивчення навчальних планів профільних шкіл, авторських програм спецкурсів, рекомендованих для профільного навчання в середній школі, засвідчило, що профільне навчання ІМ може реалізовуватися певною мірою лише у філологічних класах. Що стосується всіх інших профілів, то для розширення змісту іншомовної освіти в них міг бути використаний тільки авторський спецкурс «Ділове спілкування».

Паралельно нами вивчався стан підготовки майбутніх учителів до профільного навчання ІМ у вищому мовному педагогічному закладі, університетах і інститутах післядипломної освіти (Горлівському інституті іноземних мов, Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. Коцюбинського, Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, Київському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів).

Аналіз нормативних документів вищої педагогічної освіти — навчальних планів, робочих програм з дисциплін, що вивчаються у вищих закладах освіти, Державних і галузевих освітніх стандартів вищої професійної освіти — свідчить про те, що спеціальної підготовки майбутніх вчителів до профільного навчання ІМ старшокласників не ведеться.

Результати проведеного дослідження дають нам змогу зробити такі висновки:

— стан профільного навчання ІМ старшокласників можна покращити за рахунок формування у вчителя відповідної готовності до його реалізації;

— існуюча система підготовки вчителя ІМ недостатньо орієнтована на потреби профільної